

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון קנ"ד, תשפ"א



משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

ירושת הבת בגילוי רצונו הברור של האב

מקום לבית הוריה, הם עוד יחזרו, הבטיחו, אבל בינתיים מבקשים למכור את דירת שני החדרים ומחצה שלהם. זה הפתרון המושלם בשביל אבא. חשבה מיד רחל וניגשה להציע לו, האב ימכור את דירתו הגדולה שבמרכז העיר וירכוש את הדירה הצמודה לביתה, את יתרת מחיר הדירה שלו יניח בצד לחיסכון ולשימושים עתידיים אם יהיו.

על אתר, ייפה ר' שלמה את כוחו של עורך דינו להשלים את ביצוע המכירה והרכישה, וכעבור חודש ימים כבר היה מתהלך בדירתו החדשה, סמוך ונראה לשולחנה של בתו, מנהל את חייו הפרטיים בביתו שלו מחד, וזמין לכל עזרה של בתו המסורה מאידך. אינטרקום פנימי הבטיח מענה בלחיצת כפתור, והבת המסורה דאגה לכל מחסורו, ימים ולילות.

כשבאו ימים אשר אין בהם חפץ והקושי הלך וגדל, התמסרה המשפחה כולה לתורנויות סביב השעון. אך מטבע הדברים, רבצה האחזיות הכוללת לסדר יומו של האב, לארוחות הקבועות, לדאגה סביב השעון לתרופות, לוודא שהוא אכל ושתה מספיק, שהפזיזותרפיסט הגיע ועשה את מלאכתו ועוד ועוד, על כתפי הבת השכנה. ור' שלמה מצדו, שעה שהיה משבח את כל צאצאיו המסורים, לא שכח ולו פעם אחת מלהביע את תודתו העמוקה העולה על כולנה לבתו. בני המשפחה שמעו אותו מתבטא שוב ושוב על כך שהיא בעלת הבית והוא רק אורח ("איך בין בלויז א גאסט דא" היה חוזר ואומר) והבינו היטב את כוונתו. כשביקשו לבצע שינוי כלשהו, התקנת תריס חשמלי בחלון שבחדרו, ביקש שישאלו לדעתה, כיוון ש"הדירה שלה".

כשבוע לפני פטירתו, אמר ר' שלמה במפורש לבנו בכורו שבא לבקרו, כי את הדירה הוא מתכוון למסור לידי רחל ומשפחתה כאות הכרת הטוב על כל השנים האחרונות, וכי הוא מתכוון להסדיר זאת בצוואה בצורה מסודרת. למחרת בערב, בטרם הספיק לעשות כל צעד בנדרו, הובהל ר' שלמה לבית החולים. אירוע מוחי. מכאן רצו התמונות והסתחררו: הטיפול שלא הצליח. מכשירי הנשמה. הלילה האחרון. התעוררות פתאומית וחיוך שלו שנמתח על פני הסב שבע הימים והנחת למראה חמש עשרה מצאצאיו העומדים סביב מיטתו

ה גב' רחל אברמוביץ ידעה שהיא עושה את הרבר הנכון. יהיו הקשיים אשר יהיו, הן מתן שכרם בצדק, למען יאריכון ימיך. אביה האהוב, ר' שלמה, שמאו פטירת אמה המנוחה ע"ה, הלך מצבו הפיזי והתדרדר, הבדידות העיקה עליו, והוא – שנרתע ונזהר כל ימיו מלהשתמש באחרים ומלהזדקק לזולת – מצא עצמו תלוי בעזרת הילדים.

ילדים טובים ומסורים היו להם לר' שלמה ורעייתו המנוחה, הנקמה המתוקה שלהם באירופים רוצחי משפחתם בשנות הזעם. בתחילה, למרות תחנוני ילדיו, הסכים ר' שלמה לנסוע להתארח אצל אחד הילדים רק אחת לחודש, לכבוד שבת מברכים שבה היו הם מכינים את הפשטידה המיוחדת שנהגה האמא להכין לכבוד שבת זו. אך ביתר השבתות התעקש הוא להיות המארח. בהמשך היה נוסע פעמיים בחודש, עד שנקבעה תורנות קבועה שבה החל לשבות בכל שבת אצל ילד אחר.

אבל כל זה קרה כבר לפני למעלה מעשור.

עם הזמן מצא ר' שלמה את עצמו סמוך יותר ויותר על שולחן ילדיו ונכדיו, הוא היה מאריך את שהותו בביתם וכאשר הגיע לשבת, היה פעמים רבות "מגשר" בין יום חמישי ליום ראשון, כשני מלאכים המלווים את השבת בבואה ובצאתה. בינו לבינו כבר הודה שאין הוא מסתדר לבר בצורה נאותה, ושופי השבוע הם קרן אור בחייו, לא רק ברמה הנפשית ובנחת הרבה ששאב מנכדיו ונכדותיו שהיו כולם יראי השם, זרע ישרים מבורך, אלא גם ברמה הטכנית הפשוטה של לקום בקלות מהמיטה ושל לחתוך ירקות לארוחת הבוקר. אך הוא לא רצה ליפול למעמסה, ולא ידע את נפשו. אף שנוכחותו בבית ילדיו העיקה אך ורק על עצמו, הייתה המועקה קשה, ור' שלמה אבד עצה ותושיה.

וכאן הגיעה ההצעה של בתו רחל. היא התגוררה בקומתו הראשונה של בית דירות חדש באחד מפרברי ירושלים, והנהגה היא שומעת מהשכנה בדירה הצמודה לביתה, מידע נר"ני מהמעלה הראשונה, לפני יציאה לשוק ולפני שיקפצו על המציאה מתוכי דירות למיניהם: בעלי הדירה, זוג צעיר מחו"ל שלא כל כך 'מצאו את עצמם' בהווי הארץ, החליטו לשוב ללונדון ולהתגורר בקרבת



וקוראים שמע ישראל. ר' שלמה, שימיו היו מקשה אחת של תורה וחסד, נסתלק לבית עולמו.

לאחר ככלות השבעה, נגשו האחים לחלק ביניהם את מה שהותיר אחריו אביהם. הם הבינו שהאב כנראה לא הספיק להשאיר צוואה, אך רצונו בקשר לדירה היה ברור להם. בהסכמת האחות החליטו כולם כי היא תוכל כבר מעתה לספק את דירת האבא אל דירתה היא, מאחר שבכל מקרה תהיה היא בעלת זכות הקנין בדירה, מדין 'בר מצרא'. אולם הם יבררו בבית ההוראה האם אכן עליהם לוותר על חלקם בירושה החלוטין, ולפיכך כיצד ינהגו בחלוקת יתר הרכוש.

עיקרי הנושא בהלכה

א. ירושת הבת

הלכה היא (סימן רעו סעיף א) שהבן יורש את אביו דבר תורה, ובמקום שיש בן אין הבת יורשת כלל את האב.

ואף במדינות שבהן הנהיגו העמים בחוקיהם שתי ירושת הבת עם הבן כאחד, ולראובנו אף בארץ ישראל הנהיגו כן אותם שאינם שומרי תורה ומצוות רח"ל, מכל מקום הרבר פשוט שאין המנהג מבטל ההלכה, ואנו בתומנו נלך כפי דין תורתנו הקדושה, לפיו אין לבת כל חלק בירושת בית אביה במקום שיש בן.

יודועה תשובת הרשב"א (חלק ו סימן רנד) שאף במקום שאפשר לסדר על ידי תנאים ללכת בדינא דמלכותא ולבטל ירושת הבעל וכדומה, אסור לנהוג כן מפני שזה הוא משפט חוקות הגויים ואזהרת התורה שלא ללכת בחוקיהם ולחקות את מעשיהם אינה תלויה ברצונם של הצדדים ואפילו ברבר שבממון. התורה לא הותירה לשיקול דעתו של איש מ'ישראל האם לרומם ולייקר את חוקות הגויים על פני משפט התורה, וכל הכרה בסמכותם המשפטית של חוקי העכו"ם נאסרה בתכלית, משום כך אסור לעמוד לדין לפני שופטי ערכאות גם בדברים שבהם חוקיהם מתאימים עם חוקי התורה הקדושה.

הוא מביא את המקומות שבהם תקנו חכמים לגבות ממון שאינו שייך לו לפי דין התורה, ומחלק שכאשר היה לחכמי ישראל שהם כאביהם של ישראל נראה שיש מקום למגדר מילתא או לתקנת הקהל שלא לנעול דלת בפני לוויים וכדומה, יכלו לעשות כן וחייבים אנו לשמוע לקולם, אולם ודאי שאין ללמוד מזה היתר לילך בדרכי הגויים, אף על ידי תנאים המחייבים בדיני התורה:

"אם עתה יוסיפו לחטוא לעקור נחלת האב על הבנים, וסומך על משענת קנה הרצוץ הזה ועושה אלה, הרי הוא מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף, והתורה מידו תבקש, ומרבה הונו בזה בפועל כפיו נוקש. והוא בכלל עוקר כל דיני התורה השלמה, ומה תועלת בספרי הקודש המקודשים שחברו רבי ואחריו רבינא ורב אשי אם ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרסי הגויים, חלילה לא תהיה כזאת בישראל חס ושלום שמא תחגור התורה עליה שק".

בדברי הרשב"א, שהובאו בבית יוסף (סימן כו), מבואר שגם במקום שלפי חוקי המדינה אמורה חלק מהירושה ליפול לידיו של פלוני, אם נטל אותו פלוני את חלקו שלפי דין תורה היה אמור ליפול בחלקו של אחר, הרי זה גזל גמור.

ב. כשהבן מוותר

ואם הסכים הבן מדעתו לוותר על חלקו לבת, כתב הרשב"א שהויתור מועיל. ואמנם אם עשה כך מחמת שאימו עליו שאם לא יוותר ילכו לקיים את הירושה בפני הערכאות וממילא יפסיד חלקו, בזה יש לרדן אם נחשב כמו "תלוהו ויהיב" שלהלכה (סימן רה סעיף ב) אין מתנתו מתנה.

ואולם בשו"ת גינת ורדים (אבן העזר כלל א סימן א) דן במקרה של סרבן גט שכפוהו לתת גט על ידי השלטונות הגויים בעלילה שהעלילו עליו שאמר לה בבייתם שלש פעמים שהוא מגרשה מביתו, מעשה שלפי חוקי המדינה נחשב לגירושין גמורים, ואחר כך כשהבין שבלאו הכי יוציאוהו מידו הצליחו לרצותו לתת לה גט. וכתב הגינת ורדים שכאשר מאיימים עליו שיפסיד את אותו דבר בדיוק ומחמת כן מתרצה לתת בלא כפייה, אין זה נחשב אונס אלא פעולה שנעשית מרצונו.

לפי זה, כאשר הבן מוותר ונותן לבת חלק שווה בירושה מחמת ידיעתו שבלאו הכי תוכל לקבל את החלק הזה כשתגיש את משפטה לפני דיני הערכאות, נחשב הדבר כויתור מרצון ויש לו תוקף. ויתכן שגם החולקים שם מודים כאן, כי טעם מחלוקתם לפי שהגט לא ניתן ברצון אלא מחמת שממילא אינו יכול לחיות עם אשתו מחמת חוקי המדינה. אבל כאן צריכים מחילה בפועל, וכיון שאף אחד לא מחייב אותו לחתום והוא לא מסר מודעה ולא מיחה, נראה שמחל לאחותו.

אך כאשר הוצב כנגדו איום להפסד מעבר לעצם החלק שעליו ויתר, וכגון שיצטרך לשלם הוצאות משפט וכדומה, או שכר טרחת עורכי דין, שוב נראה לחזור ולדונו כמי שתלוהו ויהיב, שעיקר מתנתו היה בגלל האונס והאיום שייאלץ להפסיד ממנו שהרי יש כאן אונס מעבר לעצם הדבר שדורשים לקבל ממנו. ובמצב כזה אין קיום לויתור שלו והנהגה מחלקו שלא כדין עובר בגזל.

ג. האם חייבת לחתום בחינם או רשאית לתבוע תשלום על המעשה

בזמננו לא ניתן לקחת באופן עצמאי קרקעות ואף כספים הנמצאים בחשבון הבנק של האב וכיוצא בזה בלא צו ירושה. ונמצא שעד שהבת לא מוותרת על זכותה בירושת האב, אין לאחים אפשרות להשתמש בחשבונות הבנק של הנפטר ולא לרשום את הנכסים על שמם. ומעתה יש לרדן האם חייבת הבת לחתום על ויתור לבנים, ואם רשאים לכפותה על כך.

נחלקו רבותינו האחרונים, שיש שסברו (פני משה חלק ב סימן טו בשם מהר"י באסאן) שאף שהבנות אינן יורשות כלום מדין תורה, מכל מקום הן אינן מחויבות לעשות כל מאמץ כדי לכתוב את חלקן על שם אחיהם, ולכן אם האח רוצה שהבנות יחתמו על ויתור עליו לפייסם במעות כדי שיעשו כרצונו. ויש שכתבו (שם, בשם מהר"י"ט) שהבת חייבת לכתוב חלקה על שם אחיה חנם אין כסף ומצד חיוב השבת אבדה. וברב פעלים (חלק ב חושן משפט סימן טו) הביא דבריהם וכתב שאף שלא מצא כן בהר"י באסאן ובמהר"י"ט עצמם, נאמנים דברי הפני משה, וכתב שלכאורה סברת מהר"י"ט נראית נכונה.

בשו"ת אליה רבה (אבן העזר סימן סח) הסכים לדברי מהר"י באסאן, וביאר שאף שאסור לבנות ללכת ולבקש לרשום את הנכס על שמן, מכל מקום כשהן בשב ואל תעשה ומבקשים מהן להסיר



ויש לכך השפעה על מחיר הנכס שיימכר במחיר גבוה יותר. זכות זו אינה חלק מירושתם ולא שייך בזה מצוות השבת אברה, ואין עליה חובה להתאמץ בחינם ולהעמיד להם אפשרות זו. ולכן יכולה לדרוש תשלום עבור חתימתה במקרה כזה. ויש לדון, כי מכל מקום חלק מהשימוש שיש לאדם בממונו זה למכור אותו, ועל כן סברא היא שיש חיוב השבת אברה לתת לאדם להשתמש שימוש זה בממונו.

ה. קיבלה הבת מהבנק ע"פ הרשויות, האם חייבת להחזיר

רבי שלמה היימן זצ"ל (חידושי רבי שלמה, כתבים, סימן ח) דן במקרה שבו העביר הבנק את הסכום שהיה בחשבוננו של המנוח לידי אלמנתו, כפי חוקי הערכאות שנהגו שם שהאשה יורשת את בעלה. וכתב לצדד שאף שלכאורה המעות הם של היורשים ולא שייך לדון בזה שמשום דינא דמלכותא דינא יש לנו חוקי הירושה, אך מכל מקום מאחר שיש לדון שהכסף בבנק אינו פקדון אלא מלווה, ומאחר שכפי ששמע מעו"ד אחד לא יתן הבנק את המעות לבנים גם אם היא תסרב לקחת אותם, נמצא שלא רק שלא גרמה להם כל נזק כשקיבלה את הסכום מהבנק, גם הכסף שקיבלה מהבנק אינו ממעות שהפקיד בעלה והוריש לבנים אלא ממעות הבנק. ועוד כתב שבוודאי כאשר הלווה הבעל לבנק, הייתה ההלוואה על פי נהלי וחוקי הבנק ומנהגו בפריעת הלוואות ופקדונות מהסוג הזה, ומאחר שמנהג הבנק במקרי מוות לפרוע לאשה ולא לבנים, נמצא שאלו היו תנאי הפירעון. אך כתב שיש לדון שאולי לא מועילה אפילו הוראתו המפורשת לגבי מצב כזה, משום שלאחר מיתתו כבר מגיע החוב ליורשים, ולא הוא הבעלים לקבוע שיפרעו לאשתו.

ומצד מצוה לקיים דברי המת, מאחר שלא כיוון לתת לה מתנה אלא רק הסכים שישלמו לה בתורת פירעון חוב, אין אומרים שמצוה לקיים דברי המת לתת לה מתנה (קצות החושן סימן רנב סק"א) וכפי שכתבו התוספות במסכת בבא בתרא (קמט: ד"ה דקא) שאם ציווה להחזיר חוב לפלוני אין בזה 'מצוה לקיים דברי המת', כי אם אין החוב עצמו מחייב, לא נאמר ב'דברי המת' לתת לאותו פלוני מתנה.

אך למעשה כתב שמסתבר שכיוון שהבנק לווה רק לפי תקנותיהם וחוקותיהם, לא חל עליו חיוב מעבר לנהלים המקובלים, ולכן אין לבנק כל חוב כלפי הבנים אף בדיני ישראל, ויכולה האלמנה להחזיק בכספים שקיבלה.

על עצם השאלה אם חייבת לקבל את הכסף מהבנק כדי לתת ליורשים, טען הגאון רבי חיים עזר זצ"ל (שם) שיש לחייבה לקבל את המעות עבור החוב של הבנק ליורשים משום השבת אברה, והסכרא בזה שלעולם דעת המפקיד בבנק ליתן את כספו ליורשיו בבוא העת, אלא שמאחר שרצה להפקיד את הכסף בבנק לא הייתה לו אפשרות אחרת מלהפקיד לפי חוקיהם, אך עדיין משום השבת אברה מצוה על האלמנה לקבל את הכסף מהבנק ולהתכוון שלא לזכות בו עבור עצמה אלא עבור היתומים ולהשיב להם חובם.

הגר"ש היימן השיב לו שבנידון שלו שכבר נטלה האלמנה עבור עצמה, וזכתה במעות לעצמה אין בזה מצות השבת אברה שתיתן להם משלה. אמנם דעת הגר"ש היימן עצמו, שגם לכתחילה יכולה האלמנה ליטול עבור עצמה שאינה מחויבת משום השבת אברה לוותר שלא לזכות לעצמה, כדי להרוויח את החוב עבור היורשים.

ו. כשהאב גילה דעתו ורצונו שתירש הבת

נשוב לדון במקרה שלפנינו שבו ציווה האב בצורה מפורשת כמה פעמים וחזר וגילה דעתו שרצונו להעניק את הדירה החדשה לבתו המתגוררת בסמיכות.

האם ישנה כאן 'מצוה לקיים דברי המת' אף שלהלכה (סימן רנב סעיף ב) מצוה לקיים דברי המת, וכופים על כך (קצוה"ח שם סק"ג,

את מה שנכתב על שמן, חייבים לשלם להם שכר טרחה, והוא נקב בערך עשרה למאה מחלקן. כלומר שיש לשלם להן עשרה אחוזים מהחלק שנפל לידיהן לפי חוקי המדינה. בנחלת צבי (חושן משפט סימן רעז) סייג זאת רק למקרה שבו יוכלו הבנות להראות שיש להן הפסד כלשהו בחתימתן, כי בלא זה "כופין על מירת סדום", ואולם במשפט שלום (סימן קפד) מבואר שתמיד יש להן פסידא, שהרי לבעלי קרקעות מלווים יותר בנקל.

ובספר דברי הגאונים (כלל ע אות ז) כתב שבדבר זה הותרה הרצועה שהבת תירש, ונשתרש המנהג לפשר ביניהם.

כדבריו פשוט המנהג בזמננו לנהוג שאי אפשר לכפות על הבנות לחתום והם יכולים לומר שקיי"ל כדברי מהר"י באסאן, ולכן יש לתת לבנות עשרה אחוז מחלקו של זכר, בעבור חתימתן על ויתור חלקן מן הירושה.

ד. כשהבנים מחללי שבת רח"ל

במקרה שהאחים הבנים הם מחללי שבת ותבעו לקיים את דין הירושה כדין תורה כדי לנשל את הבת מחלקה בירושה לפי חוקי הערכאות. מאחר שכאמור מחמת דינא דמלכותא לא ניתן לממש את הירושה של הבנים בלי חתימה של הבת שהיא מותרת על חלקה בירושה, וכל הנידון לחייבה לחתום עבור אחיה הוא מחמת מצוות השבת אברה. פסק בתשובות והנהגות (חלק א סימן סזו) שמאחר שהאחים מחללי שבת ולהלכה (סימן רסו סעיף א) נפסק שאין חיוב השבת אברה למחללי שבת, ואדרבה אסור להשיבה להם, לכן בעלת תשובה שאחיה נותרו מחללי שבת, לא תותר לחתום בלא לקבל תמורה על כך.

לעומת דבריו, בשו"ת קנין תורה (חלק ה סימן קנ) העלה שיש לקוות שכפי שהיא עשתה תשובה כן יעשו בסייעתא דשמיא בקרוב גם האחים תשובה, ושוב נמצא שהירושה בידיה בגזל. ועל פי המבואר בחוות יאיר (סימן עט) לגבי גוי שגזל מישאל והתגייר, שאינו חייב להשיב את הגזילה לישראל כי משהתגייר הוא כתינוק שנולד, ואינו חייב במצוות ההשבה שהייתה מוטלת על הגוי, ומוה יש לדייק לישראל שהיה מחלל שבת בפרהסיא וחזר בתשובה, שלא שייך לומר בו 'כתינוק שנולד רמי', ומה שכתב עליו הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ב הלכה ד) שהוא כאיש אחר, היינו כלפי שמיא ולא בדיני אדם, ולכן חזר החיוב להשיב לו את האברה שנמצאה בעורו מחלל שבת.

ויש לעיין בדבריו: א. החוות יאיר כתב דווקא בממון שאינו בעין, שהחיוב להשיבו דווקא מצד מצוות השבה, והמצווה שהצטווה הגוי לא מחוייב הגר שהתגייר. אבל כאן הנידון הוא על ממון בעין אותו יש להשיב ליורשים. ב. ואם מצד שהוא דן על שכר השבת אבידה שכבר הוציאה האשה למחיתיה, הרי בשעת מעשה החתימה בערכאות לא הייתה מצווה לחתום להם, והייתה רשאית ליטול על כך שכר, אם כן מה שלאחר זמן הם חוזרים בתשובה אינו משנה מה שבשעת מעשה לא הייתה צריכה לחתום להם, ומותר לה לגבות על כך שכר טרחה. ג. החוות יאיר דן שבטלה מצוות ההשבה מחמת שהוא כתינוק שנולד, ולא שבטל זכות ממון שמה שהיה חייב לרמות הקודמת שוב לא חייב יותר לרמות החדשה, ותמוה לומר כן, אלא דוקא מצווה שלא הוטלה עליו מחמת שהיה גוי, אין היא מתחדשת אצלו במצבו החדש כישראל.

למעשה, יש מקום לחלק בין ירושת קרקעות שבה מבקשים מהבנות את חתימתן עבור רישום בטאבו ובין כספים שהיו בחשבונות הבנק, שבחשבונות בנק בלא חתימתן לא יוכלו האחים להשתמש כלל בממון, ולכן שייך מצוות השבת אברה לחתום. אבל בקרקעות יכולים הם להשתמש, וכל הנפקותא במה שתחתום היא כדי שיוכלו למכור את הנכס ולעשות העברה מלאה בטאבו וכדומה,



שמאחר שציווה האב במפורש לתת לה את הדירה, ודיבר להדיא על הזמן שלאחר מותו, הרי למרות שהיה בריא בדברו, יש אומרים שגם זה (ע"פ מרדכי המובא בבית יוסף סימן רנ חחדש טז) בכלל תקנת דברי שכיב מרע שככתובים וכמסורים דמו, והגם שנפשטות שכיב מרע הוא רק כאשר נופל על מטתו ואינו הולך וכיוצא בזה (ראה סימן רנ סעיף ב). ובשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן רכד) כתב שהמוחזק יכול לומר 'קים לי' כדעת המרדכי שצוואת האב מועילה אף כשנאמרה בעל פה ובלא קנין.

לפי זה במקרה שלפנינו תוכל הבת להסתמך על שיטת המרדכי ולא להסתלק מירושתה. ועל כל פנים תוכל לעכב מכח זה את חתימתה על ויתור בלא לקבל פיצוי כספי.

נמצא למסקנה שיד הבת על העליונה, מאחר שהיא מוחזקת בנכס ויכולה לומר 'קים לי' שיש בזה מצוה לקיים דברי המת, ושחלה כבר מתנת שכיב מרע וכל הדירה שלה. ולכן ראוי לפשר עמה בטוב.

וזה דבר המשפט

• מן התורה אין הבת יורשת כלל במקום שיש בן, ואף אם נהגו שיורשת מחמת דינא דמלכותא שבאותה מדינה אין הדבר מועיל אם לא נתרצה הבן. נתרצה הבן מחמת שידוע שבלאו הכי יתחייב ליתן בערכאות, רחוק הדבר להחשיבו כאנוס. ואולם אם עשה כן מחשש להפסדים ולהוצאות משפט וכדומה, אין זו נתינה.

• כשלפי חוקי המדינה יורשת גם הבת את אביה, נחלקו האחרונים אם חייבת הבת לחתום בחינם על ויתור זכותה בירושת אביה משום השבת אבדה, כדי שיכלו הבנים לממש את ירושתם לפי ההלכה. או שהבנות זכאיות לדרוש תמורה עבור חתימה זו. וכן נחלקו היאך הדין כשהאחים מחללי שבת ל"ע כשאינן כלפיהם מצוות השבת אבדה.

• מחמת שיכולות הבנות לטעון קי"ל כדעת הסוברים שאנו לא חייבות לחתום מבלי לקב תמורה, נהגו בזמננו כתקנת מהר"י בסאן לתת לבת עשרה אחוזים מחלק זכר עבור חתימתה על ויתור הירושה.

• בנידון שלפנינו האשה מוחזקת בנכס ומאחר שיש בו כמה צדדים שיש בזה מצוה לקיים דברי המת, ושהנכס כולו שלה משום תקנת מתנת שכיב מרע, ראוי להתפשר עמה.

נתיבות שם סק"ב), נחלקו הפוסקים (סימן רנ סעיף כג, ש"ך סימן רנב סק"ד ושו"ת רמ"א סימן מה) אם כל זה דווקא כשהתפיס את המתנה לזוכה בה בידי שלישי, או שדי בכך שציווה בעל פה לבניו לעשות כך.

ויש לדון כאן:

א. לפי המבואר בנתיבות המשפט (סימן רנו סק"ב) לגבי גר שיש בו ספק אם מצוה לקיים דברי המת, שמכל מקום המוחזק יכול לטעון 'קים לי' שמצוה לקיים דברי המת וכופים את הירששים לנהוג לפי דבריו, ואם כן גם כאן הבת מוחזקת בדירת האב ואין לכופה לוותר על כך.

ב. לפי המבואר בשו"ת בנין ציון (חלק ב סימן כד) שבמצווה לקיים דברי המת מועילה תפיסה גם שלא במקום ספק, כגון שלא הושלשו הנכסים. וכדבריו כתב גם בשו"ת פרשת מרדכי (הושן משפט סימן לא). ולפי דבריהם יכולה הבת לתפוס בחלקה לכתחילה, ואף שיש החולקים: מהר"ש (חלק ב סימן ח) וכנסת הגדולה (סימן רנ הגהת בית יוסף אות ל), מכל מקום יכולה לומר 'קים לי' כשיטת הפוסקים שמועילה לה תפיסה, וכשיטת הפוסקים שספק תפיסה גם כן מהני.

ועוד יש לדון שמאחר שהקרקע רשומה על שם האשה והרי היא ביד הערכאות שבכוחן ליתן לאשר הקרקע שלו בדיניהן, וכשהקרקע ביד מי שבכחו ליתן מודים הכל (ש"ך שם סק"ד) שאומרים בזה 'מצוה לקיים דברי המת'.

וכבר כתב בדרוש וחידוש לרעק"א (כתבים סוף חלק א, דף צ' ע"ב) שדרך הישר הוא להירששים שלא לעבור על צוואת אביהם ובפרט נגד אחותם וגיסם מהראוי שלא יעמידו דבריהם על דין תורה דווקא, וטוב לפשר כראוי, וזו הדרך הטובה בעיני אלקים ואדם.

ז. מצד כיבוד אב ואם

ואין לחייב את האחים ליתן לה אשר ציווה אביהם, מדין כיבוד אב ואם. בתהלה לדוד (סימן רנב) כתב שהרבר מופרך לעקור הנחלה ממקומה מן התורה כדי לכבד צוואת האב, ורק לפרוע חובות האב הוא מכבודו, ולא לעקור דיני הירושה האמורים בתורה. ובשו"ת רעק"א (קמא סימן סח) הביא סתירה האם יש חיוב כיבוד אב ואם לאחר מותם, וכתב לחלק בין מצוות לעשות נחת רוח שאין חיוב לאחר מיתה, ובין חיוב לכבדם שקיים גם לאחר מיתה, וכתב שאפילו שהיה מקום לומר שקיום צוואה זה רק בבחינת נחת רוח שאינו ממרה את דבריהם משמע בשו"ע שיש חיוב לעשות צוואתם לאחר מיתה, והעלה שקיום צוואה הוא משום מורא האב, וזה שייך שייך גם לאחר מותו. אך פקפק בעיקר החיוב, שהרי גם לו יהי שיש בזה משום כיבוד אב, והרי אחר מיתת האב הנכסים הם של הבן, וכיבוד אב משל אב ולא משל הבן.

ח. מצד מתנת שכיב מרע

עוד יש לדון (עפ"ד הגרמ"מ שפרן בקובץ הישר והטוב חלק יג)



מודעה רבה לאודייטא

ניתן להשיג את הספר 'מכתלי ביה"ד' כרכים א' וב',

ובו עשרות פסקי דין נבחרים מהתוך המהדר בדיני ממונות הלכה למועשה.

מוגשים בשפה ברורה השווה לכל נפש.

בטל': 66-55-22-1800

